

Építész a kőfejtőben Architect in the Quarry

Tanulmányok
Dávidházi Péter
hatvanadik születésnapjára

Studies Presented to
Péter Dávidházi
On His Sixtieth Birthday

Szerkesztette / Edited by:

HÍTES Sándor
TÖRÖK Zsuzsa

rec.iti
Budapest • 2010

A kötet megjelenését az
MTA Irodalomtudományi Intézete és a
Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

A borító Adam Friedrich Oeser *Sokrates meißelt die drei Grazien*
(Szókratész kőbe faragja a három gráciát) című metszete alapján készült.
A metszet Johann Joachim Winckelmann *Gedanken über die Nachahmung der
griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst* című értekezésének első,
1755-ös kiadásában jelent meg először.

© szerzők, 2010

ISBN 978-963-7341-87-8

Kiadja a *rec.iti*,
az MTA Irodalomtudományi Intézetének
recenziós portálja ► <http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>

Borítóterv:

Fórizs Gergely ötlete nyomán Csörsz Rumen István
Tördelte: Hegedüs Béla

VÖLGYESI ORSOLYA

„Csakhamar végig olvastam Komárom összes magyar
könyvét és mindég többre vágytam”

(Irodalmi élmények és történelmi tapasztalatok
Szinnyei József visszaemlékezéseiben)

A Szinnyei József halálakor született nekrológok és megemlékezések szinte kivétel nélkül kitértek arra, hogy a neves tudós halálával az elmúlt évszázad nagy történéseinek egyik utolsó szemtanúja szállt a sírba. Vértesi Jenő egy nagy nemzedék képviselőjeként búcsúztatta a *Századok* hasábjain:

Id. Szinnyei József azon emberöltő fiaihoz tartozott, a melyből már alig néhányan élnek. Ezek az emberek történelmi életet éltek végig, nagy rázkódásokat láttak s látták maguk körül átalakulni a világot. Polgárias, egyszerűbb egyéniségükben volt mindig valami nagy vonás, nagy kor bélyege, mely nyomát hagyta rajtuk, a nagy idők tüze, mely fölillant szemükben, valahányszor a régmúlt idő került szóba.¹

Sebestyén Gyula szerint, aki a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára nevében mondott búcsúztatót, homlokán „mindig ott ragyogott az a glóriás fény, amelyet a vele együtt született és már letűnt hőskor nagy embereinek társaságából, baráti és rokoni köréből közve-

¹ VÉRTESI Jenő, *Id. Szinnyei József 1830-1913*, Századok, 1913, 7. füz., 557.

tített felénk.”² A Magyar Tudományos Akadémia és az Irodalomtörténeti Társaság nevében búcsúzó Hegedüs István pedig Nestorral állította párhuzamba az elhunytat, aki átélte a nemzet „nagy és fényes epikus küzdelmét”, majd pedig tragikus bukását.³ E hősokeket teremtő kornak Szinnyei is cselekvő szereplője volt: az alig 18 éves fiatalember Komárom védőjeként vett részt az 1848/49-es szabadságharcban. A nekrológok rendre ki is emelték életének e valóban meghatározó mozzanatát. Sebestyén Gyula éppen a komáromi élményekből eredeztette a tudós későbbi életpályáját végig kísérő, már-már heroikus munkabírást. Értelmezése szerint Szinnyei a komáromi kapituláció után a fegyvert felcserélte a tollal, hogy immár az írás erejével állítson emléket azoknak, akik a századok során az irodalom mezején küzdöttek:

Fiatalos munkakedvének titka az volt, hogy még az öreg patriárcha is a fiatal komáromi hadnagy tüzénél hevült. Mert kérdezhetjük: ezen éltető hazafias tűz nélkül tudta volna-e egy 63 esztendő sűrű könyvtárnok írni elkezdni a negyvenezer magyar író életrajzát? Semmi estre sem! Ám a komáromi tüztől az öreg honvéd homloka alatt a magyarok egének új hadakútja gyulladt ki. Negyvenezer író örökké élő emlékének, a fennmaradásunkat biztosító nemzeti erőknél égi lámpásai, amelyek ezeréves kulturéletünk egének szélés útján sohasem ragyogtak fényesebben, mint mikor a komáromi hadnagy szeméi előtt Világos után minden borulni kezdett...⁴

Hasonlóképpen értékelte Pintér Jenő is a „legnagyobb magyar bibliográfus” munkásságát: „Élete önfeláldozás volt, igazi heroikus élet, a legnemesebb értelemben vett hősi pályafutás.”⁵ Pintér ugyanakkor nem tulajdonított akkora jelentőséget az előző század sorsfordító történelmi eseményeinek, az elhunyt életének igazi fordulópontját ugyanis a Pószonyban hivatalnokoskodó Szinnyei 1869-es Pestre költözésében látta.

A nekrológok azonban még említés szintjén sem tértek ki azokra a gyermek-és ifjúkori élményekre, amelyek egykor Szinnyei (eredetileg Ferber) József mentalitását döntő módon meghatározhatták. Pedig

² Sebestyén szavait idézi: [Név nélkül], *Id. Szinnyei József halálához*, Magyar Könyvszemle, 1913, 285.

³ *Nekrológ. Hegedüs István r. t. beszéde id. Szinnyei József. l. t. ravatalánál 1913. augusztus 11-én*, Akadémiai Értesítő, 1913, 533.

⁴ [N. n.], *Id. Szinnyei József halálához*, Magyar Könyvszemle, 1913, 285.

⁵ PINTÉR Jenő, *Idősb Szinnyei József emlékezete*, Irodalomtörténet, 1914, 246.

Sebestyén Gyula emlékező szavai felvillantották ennek a lehetőségét is: a Szinnyeivel „együtt született és már letűnt hőskor” kifejezéssel ugyanis egyértelműen a szimbolikus jelentéssel bíró 1830-as esztendőre utalt, amely ekkorra már fontos korszakhatárként került be a történeti közgondolkodásba is. Hogy maga Szinnyei mennyire meghatározónak tartotta életének ezen időszakát, azt mi sem bizonyítja jobban, minthogy ide vonatkozó visszaemlékezését még saját életében megjelentette,⁶ részletesen bemutatva azokat a szellemi hatásokat, amelyek a könyvekhez és az olvasáshoz való viszonyában meghatározónak bizonyultak, s elsődlegesen alakították műveltségének alapszerkezetét.

A korszakra vonatkozó olvasástörténeti kutatások alapján előre bocsáthatjuk: a 18-19. századi nemesi magánkönyvtárak vizsgálata azt bizonyítja, hogy míg a 18. században elsősorban a latin nyelvű jogi és történelmi munkák, valamint a vallásos irodalom iránt mutatkozott érdeklődés, addig a 19. században, különösen pedig az 1830-as és 1840-es években megnőtt a magyar nyelvű tudományos és szépirodalmi művek száma és szerepe a könyvgyűjtő nemesség műveltségében. A latin helyett egyre inkább a modern nyugat-európai nyelvek, elsősorban a német, francia és az angol került előtérbe. A korabeli naplók és emlékiratok elemzéséből továbbá kiderül: a magyar nyelvű irodalom térhódítása általában is megváltoztatta a reformkor időszakában felnövekvő nemzedékek szellemi tájékozódását, s ezzel együtt átalakította az újabb generációk olvasási szokásait és az irodalommal való foglalkozás társadalmi presztízsét is. Meghatározó szerepet játszottak az ifjúság szocializációjában az oktatási intézményekben működő diáktársaságok és olvasókörök is, amelyek nem egyszerűen irodalomfogyasztóvá nevelték az ott tanulókat, hanem elősegítették és ösztönözték, hogy ők maguk is művelői legyenek a magyar nyelvű irodalomnak.

Szinnyei József Ferber Alajos és Hikker Julianna gyermekeként látta meg a napvilágot Komáromban. A házaspárnak hat fia és négy lánya született, de mindössze négy gyermek, Anna, Teréz, Karolina és József élte túl a szülőket. Ferber Alajos 1835-ben, felesége egy évvel később,

⁶ Id. SZINNYEI József, *Timár-ház, Naplójegyzetek, 1835–1848*, Komárom, 1889–1907. (A továbbiakban: SZINNYEI 1889–1907.) A visszaemlékezés kéziratát l. MTAK Kt. Ms 18/I/1. A nyilvánosságnak szánt szöveg nem egyezik meg teljesen a kéziratossal, ezért a dolgozatban minden esetben feltüntettem, hogy mi a hivatkozás forrása.

1836-ban halt meg. A Ferber család Vas megyei eredetű katolikus vallású nemes família volt, Ferber Alajos édesapja, Ferber János városi polgár és szításmester volt, emellett borüzlettel is foglalkozott, s fia is az ő nyomdokaiba lépett. Ferber Alajos 1816-ban vette el Hikker Juliannát, egy győrszigeti tímár 18 éves leányát. 1821-ben aztán felhagyott a szításmesterséggel, és kizárólag borkereskedelemről tartotta el családját:

Atyám nyílt korcsmát tartott és ezt egy üzletvezetőre bízván, anyám gazdasszonykodott, ő látta el az éléskamrát, konyhát és gyakorlár a főügyelet nagy részét, míg atyám borvásárlással volt többnyire elfoglalva s üzleti összeköttetésbe lépett az ország bortermelőivel és kereskedőivel; borokat szállítottak számára Pócsmegyer, Vác, Karlovicz, Báttaszék, Pétervárad, Buda, Visegrád, Süttő, Lábatlan, Neszmély, Verovics, Kis-és Nagy Maros, Mór Piszke s több más helyről.⁷

Komáromban valóban jelentős szerepe volt a gabonaszállítás mellett a bor-, állat-, gyapjú- és talpfakereskedésnek is, így egzisztenciális szempontból érthető Ferber döntése. A megyében a tatai járásban minden faluban természetek szőlőt, de még az udvardi és gesztesi járásban is csaknem valamennyi falu határában volt szőlőhegy. A legjobb minőségű azonban a neszmélyi bor volt. Szinnyei egyébként úgy látta, Komárom az 1830-as években élte virágkorát:

Ekkor volt virágzásban nálunk az ipar és kereskedés, a gabonakereskedők nagy tölgyfahajói leusztak a Dunán Zimonyig, szállították a gabonát és a híres komáromi tulipános ládákat, melyek nagyrésze Belgrádba vándorolt; az épületfakereskedés a Vág-Duna mentén a város szélében húzódott végig; a halászok még mindig fogtak óriási vizákat és szállították Pozsonyba, Nagyszombatba sőt Bécsbe is, a vízi malomipar is kifejlődött [...] A városnak szántóföldje voltak a városon kívül, a mostani nádor-vonal helyén és a Vág-Dunán túl.

A borkereskedést is nagyban előmozdította a szomszéd almási és neszmélyi szőlők jó minőségű termése, a beszerzett borok legnagyobb mennyiségét a városban fogyasztották el, különösen a várbeli katonák, kik a rendes piacci vásárt is élénkítették.⁸

Komárom polgárai ekkor jólétben éltek, a rokonok, ismerősök rendszeresen összejártak a legkülönbözőbb alkalmakkor, a vendéglátók pedig

⁷ SZINNYEI, 1889–1907, 14.

⁸ SZINNYEI, 1889–1907, 66–67.

bőséges lakomával várták a látogatókat. A csaknem 18 ezer fős lakosú város, amely egyben megyeközpont is volt, rendkívül kedvező adottságokkal rendelkezett, a Duna és a Vág mentén feküdt, rajta keresztül vezetett a Bécs felé vezető országút, így nem csak a régiótn túlnyúló piac-központnak számított – az alföldi és felvidéki kereskedelem fő vízi útjai itt kereszteződtek –, de a vízen és szárazföldön is be tudott kapcsolódni a nemzetközi kereskedelembe. A Komáromban lakó 107 kereskedő közül egyébként 43-an folytattak nagyobb volumenű üzleti tevékenységet a korszakban.

Szinnyei korán elvesztett édesapjának egyéniségéről is feljegyezte emlékeit:

Otthon családjá körében, haragra könnyen hajló természete mellett is gondos férj és jó apa volt. A rendet és tisztaságot mód nélkül szerette, még egy szalmaszálát se tűrt meg udvarában; mindig választékosan öltözött és anyáknak nem egy selyemruhát vagy aranylánczot hozott Pestről.⁹

Ferber Alajos üzleti tevékenységéről folyamatosan vezette feljegyzéseit, évenként vagyontkimutatást készített; ez a tény is megerősíti, hogy az írásbeliség a 19. század első felében már az élet számos területén, így a magán-és üzleti szférában is egyre nélkülözhetetlenebbé vált. S talán ez az apai minta ösztönözhette Szinnyeit, hogy 1848 októberétől naplót vezessen, s megörökítse életének fontosabb eseményeit. A család kiegyensúlyozott anyagi körülmények között élt, ám az 1830-as évek elején Ferber újabb vállalkozásba kezdett: 1831 májusában kibérelte Komáromtól a Nagy-Dunán lévő repülő hidat, és a győri Kis-Dunán és a Vág vízén álló lábas hidakat is. Az apa ez alkalommal azonban nem járt sikerrel, sőt nem sokkal halála előtt még perbe is keveredett a várossal. Hikker Julianna 1836-ban bekövetkezett halála után Józsefet és Karolinát a gyermekek anyai nagynénje Kisbérre vitte, a két nagyobb lány, Teréz és Anna ekkor Pozsony vármegyében a vöröskői leány-nevelőintézetben tartózkodott. Végül azonban az apai nagynéni, Feichtmayer Jánosné vette magához az árvákat, akik az asszony 1845-ben bekövetkezett haláláig a számukra oly kedves házban laktak. A kislány az elemi iskolát és a gimnázium első osztályát Komáromban a bencéseknel, a harmadik és negyedik évfolyamot azonban Nyitrán a piaristáknál végezte el, ide azért küldték, hogy elsajátítsa a szlovák nyelvet. Két év után azonban

⁹ SZINNYEI, 1889–1907, 16.

visszatért szülővárosába, s itt is fejezte be gimnáziumi tanulmányait. Szinnyei Józsefnek már gyermekkorában kedves foglalatosságává vált az olvasás, a Nyitrán töltött évek alatt kezdett el olvasmányairól feljegyzéseket készíteni. Itt egy izraelita kereskedő fia, Gerstl Zsigmond volt egyik legjobb barátja, Gerstl nagynénjének könyvtárában olvasott a legszívesebben, kedves olvasmánya volt ekkoriban Gvadányi József *Rontó Pál* című műve.

A visszaemlékezésből úgy tűnik, Szinnyei nagybátyja, Feichtmayer János, aki egyébként tímármester volt, nem rendelkezett számottevő könyvtárral. A gyermek Szinnyei tehát először az ismerős komáromi családokat látogatta végig, – elsősorban nővérei barátnőit – s tőlük igazgató érdekesnek ígérkező olvasmányokat beszerezni:

Legnagyobb élvezetem ez évben is a szépirodalmi könyvek olvasása volt; fölkerestem azon házakat, hol könyveket tartottak; mert ha gyéren is, de akadtak akkor is családok Komáromban, a kik szerettek könyveket gyűjteni.¹⁰

Az így kölcsön kapott könyveket esténként felolvasta családtagjainak is. A leánygyermekek közül Anna (Netti) szeretett a legjobban olvasni, ő azonban csak német könyveket hozott haza az 1840-ben, Siegler Antal könyvkötőmester üzletében megnyílt komáromi kölcsönkönyvtárból. A kis Szinnyei, miután a komáromi családnál fellelhető könyveket végigolvasta, szintén előfizetett a kb. 3000 kötetből álló Siegler-féle könyvtárba:

a nagybátyámtól kapott, havi két ezüst huszasra emelt zsebpénzemből én is előfizettem és ugyancsak faltam a regényeket; első sorban a lovagregények tetszettek: Brend vitéz árnyéka, Waldraf, vagy a vándorló lélek. A kisértő hegyi lélek; aztán az Ezer egy éjszakát olvastam, Kotzebue színműveit 14 füzetben; Kisfaludy Károly színművei is sorra kerültek; mivel Siegler könyvtárát felfrissítette új könyvekkel is, végre hozzájutottam a Budapesti Árvizkönyv öt kötetéhez és ebben az Eötvös Carhausiját olvastam nagy áhitattal; de legnagyobb hatást tettek reám Jósika regényei s ezek közt az Utolsó Báthori.¹¹

Szinnyei tehát már gyermekként megismerte és megszerette a hazai szépirodalom legújabb alkotásait is, a család és a tágabb környezet pedig

¹⁰ SZINNYEI, 1889–1907, 184.

¹¹ SZINNYEI, 1889–1907, 185–186.

támogatta a kisleány ebbéli törekvésében. Szinnyei feljegyzést vezetett olvasmányairól, így tudjuk, hogy az 1840-es évek első felében olvasta el Kovács Pál *Thália* c. színműgyűjteményét, Jósika *Csehek Magyarországbán* c. regényét, Nagy Ignác *Torzképek* c. kötetét vagy éppen Dugonics András *Arany pereczek* c. művét, továbbá Kis János, Kisfaludy Sándor és Csokonai munkáit. A Siegler-féle könyvtárból szerezte be a Külföldi Regénytárat, Nagy Ignác Színműtárát, a Magyar tudós társaság által kiadott eredeti és külföldi színműveket, a Frankenburg Adolf szerkesztette *Életképeket*, Fáy András meséit, valamint a Róbert Péter kalandos történeteit tartalmazó két kötetét.

Szinnyei azonban már ekkor fontosnak tartotta, hogy saját könyvtárát alapítson. Feljegyzései szerint könyvtárának első darabját az 1843/44-es tanévben szerezte be, mikor is Keő Treszka, Keő Gáspár épületfaterjeskedő lánya előfizetési ívet hozott Sulyánszky Antal vallási és hazafiúi költeményeire, amelynek ára egy forint volt. Ezután nagybátyja megvette Nagy Ignác *Magyar titkok* és Petőfi *Helység kalapácsa* c. művét. A legújabb hazai könyvtermés mellett Szinnyei rendszeresen elolvasta a korabeli folyóiratokat is, mindenekelőtt a *Pesti Divatlapot*, az *Életképeket* és a *Honderüt*:

Ekkor indult meg a három divatlap is; kis városi szokás szerint többen összeálltak, ezek közt Ferencz bátyám is, és előfizettek a Pesti Divatlapra, ebben aztán én is gyönyörködtem, a Honderüt pedig Amtmann János sógoromnál, ki azt a casinóból hozta el, olvastam.¹²

Nem tudjuk, mennyire tekinthető tipikusnak a gyermek Szinnyei érdeklődése a könyvek iránt, a visszaemlékezés mindenesetre némi betekintést nyújt a polgárosodó Komárom lakónak olvasási szokásaiba, és képet ad az egykorú magyar nyelvű szépirodalom fokozatos térnyeréséről is. Úgy tűnik, Komáromban a 19. század első felében csak kevés család rendelkezett jelentősebb magyar nyelvű szépirodalmat is tartalmazó könyvtárral. Egy könyvet általában többen is elolvastak, a lapokra pedig gyakran közösen fizettek elő, – így az előfizetők számából nem következtethetünk az olvasók pontos létszámára – ugyanakkor az 1840-es évek elején a városban már létezett a könyvtárak két alapvető típusa: a nyilvános közkönyvtár és a kaszinói könyvtár. Szinnyei feljegyzéseiben megjelenik a női olvasó egy jellegzetes típusa is a német

¹² SZINNYEI, 1889–1907, 203.

nyelvű szépirodalmat fogyasztó idősebb leánytestvér személyében. Ferber Anna mellett azonban már felvillan Keő Treszka alakja is, aki a nemzeti irodalmat pártolja, s előfizetőket gyűjt egy új magyar könyv számára.

Ferber Anna Amtmann János sótisztához ment feleségül, Anna apósa, Amtmann József a város főbírája volt, sógora néhány évvel később Komárom polgármestere lett, így Ferberék a házasság révén egy tekintélyes patrícius családdal kerültek rokonságba. Amtmann Jánosnak gazdag könyvtára volt, főként német nyelvű szépirodalmi és történelmi munkákkal. A gyermek Szinnyei azonban még nem tudott németül, így elsősorban a szép illusztrációkban gyönyörködött. Amtmann ekkor és később is ösztönözte sógorának a könyvek iránti érdeklődését, s mikor 1844-ben Vágújhelyre helyezték, könyvtárának több darabját is a fiúnak ajándékozta: így pl. Budai Ézsaiás 3 kötetes Magyarország történetét, melyből Szinnyei – saját bevallása szerint – még inkább megkedvelte a hazai történelmet. Ekkor került hozzá Rothenburg Schlachten *Wörterbuch*jának 9 füzeté és Schiller *Almanach*ja is. „Kis könyvtáram ezzel is szaporodott és mindinkább kedvet kaptam a könyvgyűjtéshez. Mindez azonban nem vigasztalt, tekintve azon jótéteményt, melyben sógoromnál részesültem.”¹³ Annáéhoz hasonlóan a másik két Ferber lány sorsa is szerencsésen alakult: Teréz Kalicza Zsigmondhoz, Karolina pedig Beöthy Zsigmondhoz ment feleségül. Beöthyék és Kaliczáék is a gabonakereskedelemmel foglalkozó, jómódú és befolyásos református köznemesi családok közé tartoztak Komáromban. Ráadásul Beöthy Zsigmond a megyei karrier mellett írói hírnévre is szert tett.

Szinnyei életében egyébként igen fontos szerepe volt Amtmann Jánosnak és Beöthy Zsigmondnak, hiszen Feichtmayer Jánosné 1845 szeptemberében bekövetkezett halála után az özvegyen maradt nagybácsi lemondott a gyámságról, így először Amtmann, majd pedig Beöthy lett a fiatalember tutora. Az időközben Pestre költözött Amtmann házaspár az 1845/46-os tanévre magához vette a fiút, így az első filozófiai osztályt Szinnyei már új környezetben végezte. Szinnyei az 1840-es évek közepén több alkalommal járt a fővárosban, de a zajos és poros nagyváros minden érdekessége mellett is inkább kellemetlen benyomást tett rá. Amtmannék lakása a Lipótváros szélén, a sóház melletti sótishti

¹³ SZINNYEI, 1889–1907, 227.

házban volt. A fiú szeptember második felében gőzhajóval utazott el nővéréekhez:

Nem először voltam ekkor Pesten, de mégis meglepett a szép panoráma, mely a füstölgő óbudai és újpesti nehány gyárt elhagyva mindenki előtt impozánsnak tünt fel; az István főherceg, Europa-szálloda, majd a Nákó-ház, Diana fürdő és szép Lloyd-épület; a mesés nagyságu Wurm-ház, Angol-királyné fogadó, a távolban látszó görög templom stb., ez képezte akkor a szép dunapartot; ez látszott csak messziről, nem a sok szemét, por, piszok, mely szintén végighuzódott a víz mellett, hol a gyümölcsös és hagymás kofák ültek; feltűntek még az épülőfélben levő s a Dunából kiemelkedő lánchíd oszlopai a felvonó gépekkel, gerendázatokkal; előttük a parton rendetlenül heverő nagy gránit koczkákkal, melyek deszkakerítéssel lévén elzárva a közönség vizsga-szemétől, csak a fölülről gőzhajón érkező utasok pillanthattak be ezen rejtett helyre

– elevenítette meg a lassan urbanizálódó Pest képét Szinnyei.¹⁴

Az egyetemi előadások megindulása előtt a fiú végigjárta a pesti könyvtárakat, hosszasan nézegette a kirakatokban lévő magyar nyelvű munkákat. Mivel a könyvkereskedésekben ekkor még általában németül beszéltek, egyedül Emich Gusztáv üzletébe mert bemenni vásárolni, ott ugyanis a tulajdonos és segédei is tudtak magyarul. Szinnyei a nagybátyjától könyvvásárlásra kapott 50 forintból szerezte be az érdekesnek tűnő munkákat: Jósika Miklóstól a *Szív rejtelmei*, valamint a *Békesi Ferenc kalandjai*, Frankenburg Adolftól az *Estikék* c. elbeszélések, Nagy Ignác *Bors és paprika* c. adomái, a Bajza által németből fordított *Uj Plutarch* öt füzete, továbbá Hanák Keresztély János természetrajzának első két füzete, Bajza világtörténetének ugyancsak két első füzete gyarapította ekkor a fiatalember könyvtárát. Szinte azonnal beiratkozott Heckenast Gusztáv kölcsönkönyvtárába is, amely a Váci utcában, annak a háznak az udvarában volt, ahol Kisfaludy Károly és később Vörösmarty Mihály is meghaltak. Heckenast új vállalkozása 1839. január 1-jén nyílt meg, a 8000 magyar, német, angol, francia és olasz nyelvű kötetet tartalmazó könyvtárban megtalálható volt 50 különböző német és magyar nyelvű folyóirat is.

Új gyámja továbbra is támogatta olvasási szenvedélyét, hiszen maga is szeretett olvasni, – igaz elsősorban német nyelvű szépirodalmat, sőt

¹⁴ SZINNYEI, 1889–1907, 241–242.

a szabadidő eltöltésének egyéb, polgári formáiba is bevezette Szinnyeit: gyakran eljártak kettesben az igen elegáns Redout-kávéházba hírlapot olvasni, a szép őszi napokon pedig mind a hárman a Ferencvárosban lévő Sturm-féle kertbe rántott csirkét vacsorázni, más alkalmakkor pedig a Nemzeti Színház előadásait látogatták meg. Szinnyei visszaemlékezésében a többek között a *Tisztújítás*, *A peleskei nótárius*, *Don Caesar de Bazan*, az *Ármány és szerelem*, és a *Linda di Chamounix* c. darabokat említette.

Az egyetem megindulása után Szinnyei alaposabban is megismerkedett a kávéházak világával:

A jogászok már akkor is lenézték a kis süldő diákot, külön kávéházuk volt az úri-utczai 'Pilvax', míg a bölcsészeknek a papnövelde és egyetem-utca sarkán a gróf Károlyi palotával szemben volt egy háromszögben hosszan elnyúló primitív berendezésű kis kávéházuk, melyet közönségesen 'filozofia'-nak hívtak; ez a 'filozofia' a mai olvasókört helyettesítette, mert a filozofusok ide jártak lecke után, de többen lecke alatt is. A Budapesti Hiradóból itt olvastam 1845-ben Josika Miklós 'Akarat és hajlam' cz. regényét; ez volt az első magyar tárcza-regény.¹⁵

Az elsőéves bölcsészhallgatót azonban jobban vonzotta a Pilvax légköre, ahol az élő irodalom jeles képviselői is rendszeresen megfordultak:

A 'Pilvax' már előkelőbb volt, mert keskeny párnás pad huzódott végig a falak mellett; a juristák és jurátusokon kívül megfordultak ott polgárok, sőt írók is, ezek közepett az oszlop melletti kis négyszögletű asztal körül ültek, hol gyakran láttam Petőfit, Jókait, Pákh Albertet, de a világért se szólítottam meg Jókait, pedig egy városbeliek voltunk; sokkal inkább tiszteltük akkor az írókat, úgy, hogy megelégedtünk, ha például Vörösmartyt láttuk a Hatvani utczában állig begombolt fekete atillájában, félmagas nemez kalapjában, spanyolnád sétabotjával, de csak az utca másik oldaláról; Kuthy Lajossal pedig, jóllehet neje sógoromnak, Kalicza Zsigmondnak huga volt, sose beszéltem; a szerkesztők pedig oly nagy urak voltak akkor, hogy éppen nem elegyedtek a kávéházi látogatók közé.¹⁶

Szinnyei visszaemlékezése szerint délutáni kávéját rendszeresen a Pilvaxban fogyasztotta el, s igyekezett minden alkalommal elejétől a végéig

¹⁵ SZINNYEI, 1889–1907, 249–250.

¹⁶ SZINNYEI, 1889–1907, 250.

elolvasni a három divatlapot. Akkori olvasmányairól szólva megemlítette Eugen Sue *Matild* c. művét és a *Párizs rejtelmei* c. regényét, amelyet egyébként először az Amtmann házaspár olvasott el német fordításban. Az ő biztatásukra kezdte el szótár segítségével olvasgatni a rendkívül népszerű könyvet, s végül erőfeszései nem maradtak eredmény nélkül, hiszen Sue regényének segítségével tanult meg németül. Nagy lelkesedéssel vette meg Kuthy Lajos *Hazai rejtelmek* c. művének egymás után megjelenő füzetait is, amelyeket barátaival egymásnak adogatva olvastak végig, s alig várták, hogy a következő rész napvilágot lásson. 1846 májusáig, vagyis hatodik füzet megjelenéséig nem is volt baj: „de már a többi késett, hiába ostromoltuk a kiadó boltját, mert Kuthy csak úgy volt hajlandó megírni a folytatást, ha Geibel minden füzet megírása előtt nagy pezsgős vacsorát rendez, melyre aztán az író meghívja barátait” – jegyezte fel a pesti társaságban elterjedt hírt Szinnyei a regény szerzőjéről. A visszaemlékezésből egyértelműen kiderül: Szinnyei barátaival folyamatosan figyelemmel kísérte az új könyvek megjelenését, rendszeresen látogatták a Nemzeti Színház előadásait. 1846 tavaszán Szinnyei aztán egyre inkább igyekezett kihasználni a Pest által nyújtotta szórakozási lehetőségeket, továbbra is rendszeresen olvasott, ebből a szempontból valóban „mindenevőnek” bizonyult, egyaránt érdekelte a kor könnyebben fogyasztható, népszerű irodalma és a tudományos igényű, elmélyültebb olvasást igénylő munkák. 1845/46 telén gyakran megfordult az Egyetemi Könyvtárban, Virág Benedek és Horvát István műveit tanulmányozta, s ott volt minden bemutatón, májusban kilencszer, júniusban hatszor volt a Nemzeti Színházban. Kedvelt kiránduló helyévé vált a Városliget. Mindezek mellett a tanulásra egyre kevesebb ideje maradt:

Tavasszal új élet tárukt fel előttem. A gyakori kirándulások a zöldbe mindinkább elvontak a tanulástól, melyek sikeréről lassanként úgy is lemondtam. Az akkor pezsgülő irodalmat nemcsak figyelemmel kísértem, de át meg át is tanulmányoztam; óráig elültem a Pilvax (mai Schőja) kávéházban, csakhogy a három divatlapot elejétől végig elolvashassam. Nagy Ignácnak füzetekben megjelent 'Magyar titkait' és Kuthy Lajos 'Hazai rejtelmeit' epedve vártuk és mohón olvastuk végig, sőt az azokban leirt helyeket a valóságban is kutattuk, kerestük, mert szinte valónak tartottuk az élénk leirást.¹⁷

¹⁷ SZINNYEI, 1889–1907, 263.

A fiatal emberek tehát közösségi élményként tapasztalták meg az olvasás nyújtotta örömeket, s mindez ráadásul egy olyan évtizedben történt, mikor az irodalom és az írói tevékenység társadalmi presztízse jelentősen megnőtt. Nem csoda tehát, hogy Szinnyei – mint a hasonlókorú fiatalok általában – az írással is megpróbálkozott. Az első félét mindezek mellett sikeresen teljesítette, a második szemeszter végén azonban meg sem kísérelte a vizsgák letételét. Mikor gyámja erre rájött, bizony alaposan elverte a fiút, aki ezután szó nélkül elhagyta Pestet, és gőzhajóval Komáromba utazott. Itt aztán másik sógora, Beöthy Zsigmond vette pártfogásába, s hamarosan hivatalosan is a gyámja lett. Szinnyei bár csak rövid ideig tartózkodott Pesten, de ez az egy év, s mind az, amit ott látott és tapasztalt, életre szóló élményt jelentett számára.

Ferber Karolina és Beöthy Zsigmond 1846 elején ismerkedett meg Komáromban egy védegyeleti bálon, s az év májusában már össze is házasodtak. A Beöthy és a nála 11 évvel fiatalabb Szinnyei között kialakuló jó viszonyt a rokoni szálakon túl mindenekelőtt az irodalom iránti közös érdeklődés alapozta meg. Beöthy Zsigmond, aki Komárom megyében a csallóközi járás szolgabírája volt, az 1840-es években már ismert írónak számított, ráadásul gazdag könyvtárral rendelkezett, amelyben megtalálhatóak voltak a magyar irodalom legfrissebb termései is. Szinnyei itt olvasta végig az *Auróra*, az *Emlény*, a *Hajnal*, a *Tavaszi*, a *Remény*, a *Jácint* és az *Órangyal* c. zsebkönyveket, továbbá a három divatlap legújabb számait.

Természetes dolog volt az, hogy én mindezt olvastam, faltam. Ami nem volt meg sógoromnak, azt mástól kaptam meg, így a Kisfaludy Társaság Külföldi Regénytárát és más akkoriban megjelent szépirodalmi műveket. Azonban legnagyobb vonzerővel hatott reám Jókainak Hétköznapi regénye, mely szeptemberben jelent meg és 2 frt. 30.kr. pp. volt az ára; ezt Ferkó bátyámmal közösen vettük meg és én nagy élvezettel olvastam föl neki.¹⁸

A fiatalember Beöthyék által rokonságba került Kovács Pállal, a kor ismert novellistájával is:

Az öreg Beöthynének testvéröccse volt doktor Kovács Pál, a győri homeopatha orvos, a humorista író; társaságban a legvidámabb, legélcezebb ember; [...] Kovács Pálék gyakran ellátogattak Komáromba, már

¹⁸ SZINNYEI, 1889–1907, 283–284.

csak azért is, mert dr. Kovács Pál szeretett utazni, különösen gózhajón, habár nagyobb utazást nem igen tett, de a rokonokat szeretette s meglátogatta. Szerette a vidám lakomákat; azért ha látni akartuk, csak a halászlét kellett a levélben emlegetni, akkor bizonyosan eljött.¹⁹

A fiú tehát vidám napokat töltött Beöthyék körében, annál is inkább, mert maga Zsigmond is szerette a társaságot.

Szinnyei szoros barátságot kötött Beöthy Zsigmond ifjabb öccsével, Lászlóval is, aki 1846-ban Kecskeméten tanult. Beöthy László rossz tanulmányi eredményei miatt ekkorra már az ország számos tanintézményében megfordult: a komáromi iskolaévek után a pozsonyi katolikus gimnáziumba került, de szülei hamarosan átírták az evangélikus líceumba, ahol – mint korábban Zsigmond – gyakran látogatta az intézményben működő Pozsonyi Magyar Társaságot és annak könyvtárát. Innen hamarosan Pápan élő anyai nagyanyja felügyelete alá került, s ott 1844/45-ben aktívan részt vett a Pápai Képzőtársaság tevékenységében, a társaságnak egyébként az 1840-es évek elején tagja volt Jókai Mór, Kerkápoly Károly, Hamar Dániel, Orlay Petrich Soma és Petőfi Sándor is. Beöthy László jogi tanulmányait végül – Jókaihoz hasonlóan – Kecskeméten fejezte be. Apja, Beöthy Gáspár, ez alkalommal szigorúan meghagyta fiának, hogy bizonyítvány nélkül haza ne merjen menni. Ekkorra azonban már nyilvánvaló volt, hogy Lászlót is „megfertőzte” az irodalom szeretete, és idősebb bátyjának nyomdokaiba lépve komoly írói ambíciókat táplált. Szinnyei feljegyezte, hogy Kecskeméten Beöthy László Szabó Richárdval elkezdett németből fordítani Paul de Kock francia író *Andre de Savoyard* című regényét, de a munka felénél, úgy érezték, a könyv nem való a magyar olvasóközönségnek, és a cenzúra sem engedné át. A népszerű francia regényíró egy másik művét próbálta meg magyarra átültetni a Pápai Képzőtársaság tagjaként Sárközy Titus, sőt Kock egyik elbeszélését Petőfi is lefordította, a mű 1844-ben meg is jelent a *Pesti Divatlapban*. Beöthy László azonban kecskeméti tanulmányait sem végezte el bonyodalmak nélkül:

Beöthy Károly, sógorom öccse, már ekkor ügyvéd volt Pesten; ritkábban látogatott haza. Beöthy Laczi pedig, a harmadik fiu, örökösen bujkált, egyik iskolából a másikba, Pozsonyból Pápára, mert minduntalan megbukott: ez időben Kecskeméten próbált szerencsét és most az egyszer si-

¹⁹ SZINNYEI, 1889–1907, 280.

került is neki a vizsgálat letétele; azonban egyéb baj környékezte. Kezdet verselni és aphorismákat írt a divatlapokba, sőt az a merész gondolata támadt, hogy könyvet ad ki; tervét meg is valósította és 'Hajnalka' címmel kis leánykának szánt füzetet nyomtatott; a nyomtatási költségeket azonban nem tudta kifizetni; ezért visszatartották iskolai bizonyítványát. Hiába vártuk, különösen én szerettem volna közelebről megismerni. Mig sógorom érte ment és kiváltotta; miután az apai megfenyítésen átesett, vigan barátokztunk.²⁰

Beöthy Gáspár Szinnyei visszaemlékezése szerint a hagyományos táblabíró-világ megtestesítője volt, s nem kedvelte az irodalmat és a művészeteket, legidősebb fiát, Zsigmondot azonban becsülte, hiszen az írói hírnév mellett vagy – éppen annak ellenére –, ígéretesnek tűnő megyei pályát futott be az 1840-es évek közepére.

Eközben 1846 nyarán Szinnyei magántanulóként pótolta a Pesten elmulasztott tananyagot, letette elmaradt vizsgáit, s a következő tanévet már a győri jogakadémián kezdte el. Tanulmányi eredményével többet nem volt probléma, mindemellett szorgalmasan látogatta a Kovács Pál és Czuczor Gergely kezdeményezésére 1840-ben létrejött győri olvasótársaság könyvtárát is. Az olvasóegylet a karmeliták kolostorához közel bérelt három szobát, s Szinnyei emlékei szerint 4–5000 darab könyvvel rendelkezett. Az állomány főként magyar és német nyelvű szépirodalmi munkákból állt, de megtalálhatóak voltak a francia és olasz szerzők művei is. A fiatalember tovább bővítette ismereteit a régebbi és egykorú magyar irodalom terén, de a külföldi olvasmányokat is szorgalmasan forgatta, a hazai szerzők műveiből pedig kigyűjtötte az érdekes idézeteket, s azokból egy kis füzetnyit gyűjtött össze.

Olvasmányimat ezentul is szorgalmasan jegyeztem; de itt csak általánosságban emlékezhetem meg azokról. A történelmi német munkákon kívül, csaknem kizárólag szépirodalmi munkákat olvastam, még pedig többet németül, mert a magyar irodalmat már ismertem; Jósika Miklósnak, Jósika István c. regényét a nagy vakációban vettem meg. Ezen évben, midőn a francia regényirodalom már fénypontját érte, mindenki a Sue, Dumas és Paul de Kock regényeit olvasta. Midőn Dumas Monte Kristóját és Drei Musketierjét olvastam, rajongtam ezen íróért és siettem megszerezni regényeit. Kautz Gyula barátom a Belletristisches Ausland c. stuttgarter kiadásban szerezte meg Dumas regényeit, miután kiolvasta,

²⁰ SZINNYEI, 1889–1907, 278.

tőle vettem meg; később a pesti Hartleben Belletr[istisches] Lese kabinet szebb kiadását szereztem meg. Sue regényeinek egy részét egy külföldi képes folyóiratban dr. Kovács Páléktól kaptam olvasmányul.²¹

Szinnyei tehát a német irodalom mellett a – kordivatnak megfelelően – francia szerzők műveit kedvelte legjobban, s hamarosan módja lett arra is, hogy a francia nyelvet is elsajátítsa.

A fiatalember az 1848 márciusi eseményeket Győrben élte át, a tanév befejezése után aztán három hónapra Budára utazott. 1848 áprilisában ugyanis Beöthy Zsigmond az Eötvös József vezette Vallás és Közoktatási Minisztérium protestáns osztályának fogalmazója, majd pedig titkára lett, ezért feleségével, Karolinával elhagyta korábbi otthonát, s a fővárosba költözött. A fiatal pár új lakása a minisztérium közelében, a budai Várban a Bécsi kapu tőszomszédságában volt. Beöthy hitt az új rendszer stabilitásában, ráadásul úgy gondolta, a felelős minisztérium megalakulásával a megyék politikai szerepe másodlagossá válik. Beöthy Zsigmond pályájának alakulása tipikusnak mondható, hiszen író- és nemzedéktársai közül többen is az újonnan létrehozott minisztériumokban nyertek alkalmazást: Vachott Sándor és Nagy Ignác a Pénzügy-, Irinyi József és Röck István a Földművelés-, Ipar és Kereskedelemügyi-, Ábrányi Emil, Tormássy János, Degré Alajos a Belügy-, Pap Endre a Vallás- és Közoktatási Minisztériumba, Szontágh Pál a Külügyminisztériumba került, Kuthy Lajos a miniszterelnöki hivatal irodaigazgatója lett. Tóth Lőrinc az Igazságügyi, Lukács Móric a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium miniszteri titkáráként dolgozott, Pulszky Ferenc pedig a Pénzügyminisztérium, majd a Külügyminisztérium államtitkáráként tevékenykedett. Farkas Gyula monográfiájában az 1830-as években fellépő írónemzedék pályáját a következőképpen jellemezte:

1848-ban, a felelős minisztérium megalakításakor, mely e nemzedék politikai diadalát jelenti, majdnem mindnyájukkal találkozhatunk: a kormány soraiban, minisztériumi vezető állásokban vagy fontos külföldi missziókban.²²

Ebben az új helyzetben Beöthy 1848 nyarán magához vette sógorát, aki a Budán töltött három hónap alatt életre szóló élményeket szerzett:

²¹ SZINNYEI, 1889–1907, 303.

²² FARKAS Gyula, *A „Fiatal Magyarország” kora*, Magyar Szemle Társaság, Bp., 1932, 42.

Gyakran átjártam Pestre, napjában kétszer is; otthon a Kossuth Hirlapját, a Közlönyt és pár szépirodalmi lapot, meg a Heckenast kölcsönkönyvtárából regényeket olvastam. Pesten járásom közben megfordultam a Pilvax kávéházban és mindenféle mozgalomnál, nép gyűléseken, nemzetőri gyakorlatokon és tüntetéseknél megjelentem.²³

Szinnyei tehát ezekben az időkben szemlélője volt az eseményeknek, mindemellett igyekezett műveltségét is tovább gyarapítani, s a főváros adta lehetőségeket kihasználva nagy szorgalommal hozzá látott a francia nyelv elsajátításához is, tanára Lemouton János volt. Nagy jelentőséggel bírt a fiatalember életében, hogy végre hivatalosan is engedélyt kapott a névváltoztatásra, így 1848 júliusában németes hangzású családnevét végleg elhagyta.

A délvidéken kialakult politikai és katonai helyzet azonban komoly aggodalmakat keltett, s a kialakult válság hamarosan közvetlenül érintette a Beöthy családot is: Zsigmond nagyobbik öccse, Károly ugyanis 1848 nyarán nemzetőrnek jelentkezett, hogy részt vegyen a szerbek elleni fegyveres küzdelem. A délvidéken kialakult konfliktus

napról napra 's fokozatos fejlődése olly izgatottá tevę Magyarország' közhangulatát, miszerint hazánk iránti örökös féltékenységünkben társaséleti örömeiket alig élvezhettünk; 's a' közhaza' veszedelme sokkal inkább elfoglalá figyelmünket és részvétünket, hogysen házi éltünk' örömeinek akár élvezése, akár nevelése eszünkbe jutott volna

– jegyezte fel visszaemlékezésében Beöthy Zsigmond.²⁴ Eközben Beöthy László 1848 májusában mint Komárom megye küldötte az Uniót kimondó, Kolozsvárra összehívott utolsó rendi országgyűlésre utazott Máár Lajos ügyvéddel együtt. Ugyanekkor Pest vármegye és Pest városa tíz fiatalembert küldött Erdélybe: Székely Józsefet, Funták Sándort, Oroszhegyi Józsat, Cseresnyés Istvánt, Vidacs Józsefet, Szegfy Mórt, Korányi Frigyeszt, Kopcsányi Józsefet és Lisznyai Kálmánt.

Szinnyei sógorának ösztönzésére 1848 őszén úgy döntött, beáll honvédnek. Haza utazott szülővárosába, ott azonban azt kellett tapasztalnia, hogy Jellasics betörése után barátai, Beöthy László, Lendvay Béni, Munk Sándor, Tóth István már mind önkéntesként harcoltak. László egyébként 1848 szeptemberében már a komáromi önkéntes nemzetőrök hadnagya

²³ SZINNYEI, 1889–1907, 321.

²⁴ MOL, 1526 utáni gyűjtemény. Naplók (R31) 68. folio.

volt, az év novemberétől pedig őrmesterként szolgált a 42. honvédszászlóaljban. 1849 tavaszán Debrecenben vizsgát tett, és hadbíró lett, s ezután a 98. honvédszászlóaljnál szolgált Komáromban a vár feladásáig. Szinnyei gyenge testalkata miatt először Kossuth sógorának, Meszlényi Jenő ezredesnek a térparancsnoki irodájába került, majd az új honvédszászlóaljok szervezése idején, 1848 novemberében a 37. zászlóalj harmadik századába osztották be, s itt tizedes, őrmester, majd 1849. júliusában hadnagy lett. 1849. augusztus 29-én pedig mint főhadnagy átlépett a 203. zászlóaljhoz. A 18 éves fiatalember végigharcolta a szabadságharcot, 1848 októberétől naponta vezette feljegyzéseit az eseményekről. Komárom kapitulációja után nem érte retorzió, hiszen a vár védői számára kibocsátott menlevél védettséget biztosított számára. Nemzedéktársaihoz hasonlóan azonban még jó ideig nem találta helyét az új politikai berendezkedés keretei között. Először arra gondolt, hogy kihasználva francia nyelvtudását Franciaországba emigrál, a város zavaros pénzügyei miatt azonban nem jutott hozzá örökségéhez. Jókai Mór bátyja, Károly azt javasolta, folytassa tanulmányait egy csehországi gazdasági intézetben, végül ezt a gondolatot is elvetette. Amiről azonban a legnehezebb időkből sem mondott le, az az olvasás volt. Igyekezett elmélyíteni német és francia tudását, emellett nagy szorgalommal forgatta a történelmi és szépirodalmi műveket is. Az elkeseredettség és kilátástalanság azonban időről időre felbukkan a fiatalember naplőbejegyzéseiben. Szinnyei 1849. október 6-án Pestre utazott, hogy időközben megözevgyült nővérét meglátogassa:

Okt 7. Hallottam, hogy gróf Batthyányi Lajos miniszterelnökünket tegnap főbelőtték. Ugy jártak az emberek az utcán, mint az örültek, szót sem szólva egymáshoz; csak az osztrák katonatisztek kardcsörgetése és hangos beszéde, kaczaja okozta a zajt és ez tett bennünket még örültebbé. Beőthy Zsigmond sógorom is megérkezett Komáromból, ez ujságolta, hogy másik sógorom, Kalicza, kardomat, melyet az ágy párnái közé rejtettem, a fegyvereket beszedő németeknek átadta.

[...]

[Nov. 3.] A bizonytalan jövő feletti elkeseredésemben Beőthy Laczi, ki ekkor Komáromban tartózkodott a szüleinél és mint honvéd-hadbíró a capitulatio alkalmával kapott Geleitscheint, az az személye és vagyona

biztosított, vigasztalt némileg vidám kedélyével; naponként együtt szórakoztunk.²⁵

Beöthy László azonban hamarosan elhagyta Komáromot, s Pápán beállt színésznek, majd társulatával Szombathelyre utazott. A nélkülöző és adóságokkal küszködő fiatalembernek bátyja, Zsigmond sietett a segítségére, László pedig megígérte, hogy beáll egy gabonakereskedő mellé dolgozni. Végül nem tért haza szülővárosába, hanem egyenesen Pestre utazott, ahol íróként, szerkesztőként dolgozott, s Lisznyai Kálmánnal, Kövér Lajossal, Balázs Sándorral együtt egészen 1857-ban bekövetkezett haláláig ismert és kedvelt alakjává vált a sírva-vigadó írói asztaltársaságoknak:

Beöthy Laczi élete, mikor én vele megismerkedtem, inkább hasonlított egy borús őszi, mintsem tavaszi naphoz, melynek derűje már koránál fogva is inkább megillette volna őt. Kifejező arcán örökös levertség tompa, egyhangú fájdalom, mely csak víg baráti körben, a vendéglő ke-rekasztalánál látszott felolvadni, vagyis inkább rejtőzött el a legszilajabb humor álarczába, mely azonban nem volt egyéb, mint a síró zokogása, ki azt szeretné elhitheti a világgal, hogy az csupán könnyelmű kacagás

– emlékezett vissza Berecz Károly.²⁶ László időről időre felbukkant családja körében is, hiszen állandó anyagi gondokkal küzdött, annak ellenére, hogy a korszakban sikeres írónak számított.

A szabadságharc leverése után Beöthy Zsigmond ügyvédi irodát nyitott Komáromban, s bár egy évre eltiltották a praxistól, az eltiltás leteltével Szinnyeinek is ő adott munkát és otthont is, 1850-ben együtt költöztek be Csokonai egykori szerelmének, Vajda Juliannának a Rozália téren lévő házába.²⁷ Szinnyi irodalom iránti érdeklődése sohasem szűnt meg, ezt bizonyítja egyébként későbbi tevékenysége is, mindezek ellenére hosszú éveken keresztül hivatalnokoskodott, először sógora mellett Komáromban, házasságkötése után pedig Pozsonyban. Bár fiatalabb sógorával, Lászlóval alapvetően közösek voltak nemzedéki élményeik, sőt családi kapcsolataik is, mindketten másként dolgozták fel

²⁵ ID. SZINNYEI József, *Bach-korszak: Naplójegyzetek*, Spitzer Sándor könyvnyomdája, Komárom, [1900?], 5–7.

²⁶ BEREZ Károly, *A régi „fiatal” Magyarország: Emlékezések, vázlatok*, Athenaeum, Bp., 1898, 135.

²⁷ ID. SZINNYEI József, *i. m.*, [1900?], 19.

a szabadságharc leverése okozta traumát. Ebben nyilvánvalóan szerepe volt a különböző lelkialkatnak és egyéniségnek is, amely hozzá járult ahhoz, hogy a későbbiekben merően más pályát fussanak be. Beöthy László egy tekintélyes köznemesi család gyermekeként nőtt fel, de kezdetől nem tudott és nem is akart megfelelni az apai elvárásnak, s végül kilépve a családi kötöttségekből, az 1850-es évek elején az írói életformát választotta. Szinnyei, aki gyermekkorában az Amtmann-család révén a német irodalmat értő és kedvelő előkelő polgárcsaláddal került rokoni kapcsolatba, mindennél meghatározóbbnak érezte azt, hogy legfiatalabb nővérén keresztül megismerkedhetett egy olyan társadalmi közzel, amelyhez Beöthy Zsigmond is tartozott: a művelt vidéki táblabírák világával.²⁸ Ez az új világ, amely ekkor a magyar nyelvű nemzeti műveltség hordozója volt, erősen alakította a fiatalember identitását, s elmélyítette a magyar irodalom és kultúra iránti elkötelezettségét; olyannyira, hogy 18 éves korában idegen hangzású nevét is megváltoztatta. Mivel a névváltoztatásra még ifjúkorában került sor, jóval azelőtt, hogy nagyhatású tudományos életművével a nyilvánosság elé lépett volna, csak kevesen tarthatták számon, hogy család neve egykor ugyanúgy idegen csengésű volt a magyar olvasóközönség előtt, mint azé az ember, aki őt 1872-ben az Egyetemi Könyvtár másodkönyvtár tisztjévé nevezte ki, azaz Toldy Ferencé.²⁹

²⁸ Vö. SZINNYEI 1889–1907, 275–276.

²⁹ Toldy névmagyarosításáról l. DÁVIDHÁZI Péter, *Egy nemzeti tudomány születése (Toldy Ferenc és a magyar irodalomtörténet)*, Bp., Akadémiai–Universitas, 2004, 315–356.